

UOT 792.03

ƏLİ QƏHRƏMANOV

SƏMƏD VURĞUNUN TARİXİ VƏTƏNPƏRVƏRLİK DRAMLARI
NAXÇIVAN SƏHNƏSİNDƏ

Məqalədə xalq şairi, ictimai xadim, dramaturq, akademik Səməd Vurğunun yaradıcılıq fəaliyyəti, milli dramaturgiyamızın və teatrımızın tarixində, ədəbiyyatımızın və mədəniyyətimizin inkişafında göstərdiyi xidmətlərdən söhbət açılmışdır. Həmçinin görkəmli sənətkarın yaradıcılığının əsasını milli-mənəvi dəyərlərin qorunması, milli dilin saflığı, adət-ənənələrə sadiqlik, müasirlik uğrunda mübarizə əzminin təşkil etdiyi vurğulanmışdır. Onun 50 illik ömrünün otuz ildən çoxunu şeirə, sənətə həsr etməsi, bir çox lirik, epik, satirik şeirlər və poemalar, xalq qəhrəmanlığı ruhunda mənzum tarixi dramlar yaratması və yüzlərlə elmi, elmi-publisist məqaləsi olduğu nəzərə çatdırılmışdır. Səməd Vurğun milli dramaturgiyamıza və teatrimıza “Vaqif”, “Fərhad və Şirin”, “Xanlar”, “İnsan” kimi vətənpərvərlik ruhlu mənzum tarixi monumental səhnə əsərləri bəxş etmişdir. Bu tarixi mənzum əsərlərin orijinallığı və dramaturji siqlətinə, yüksək poetik vüsətinə görə diqqəti cəlb etdiyi, milli teatrın repertuarını zənginləşdirdiyi vurğulanmışdır. Bunlarla yanaşı məqalədə Səməd Vurğunun qələmindən çıxan tarixi vətənpərvərlik ruhlu “Vaqif”, “Fərhad və Şirin” mənzum səhnə əsərlərinin Naxçıvan teatrında müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulması tarixi sənədlər əsasında göstərilmişdir.

Açar sözlər: Səməd Vurğun, xalq şairi, dramaturq, pyes, tarixi dram, milli-mənəvi dəyər, teatr, səhnə.

Xalq şairi Səməd Vurğun 50 illik ömrünün otuz ildən çoxunu bir şair-dramaturq kimi şeirə, sənətə həsr etmiş, bir çox lirik şeirlər və poemalar yazmış, xalq qəhrəmanlığı ruhunda mənzum tarixi dramlar yaratmışdır. O, həyatı boyu ictimai xadim və vətəndaş olaraq sənət, ədəbiyyat və mədəniyyətin müxtəlif sahələrinə aid elmi, tənqidi-publisist məqalələr yazmış, həyatımızın ayrı-ayrı sahəsində rast gəldiyi durğunluq və maneələrə qarşı mübarizə aparmış, xalqın tərəqqisi və yüksəlişi naminə səylə çalışmaqla, dünya xalqlarının ədəbiyyatlarından da tərcümələr etmişdir.

Səməd Vurğun XX əsrdə milli dramaturgiyamız və teatrimıza “Vaqif”, “Fərhad və Şirin”, “Xanlar”, “İnsan” kimi monumental səhnə əsərləri bəxş etmişdir. Bu tarixi mənzum əsərlər orijinallığı və dramaturji siqlətinə, yüksək poetik vüsətinə görə diqqəti cəlb etmişdir.

Dramaturqun mənzum tarixi pyesləri 1938-ci ildən etibarən möhtəşəm səhnələrdə tamaşaya qoyulub, neçə-neçə aktyor və rejissor nəslinin – Sidqi Ruhulla, Kazım Ziya, Ələsgər Ələkbərov, Fatma Qədri, Əli Qurbanov, Hökümə Qurbanova, İsmayıl Dağıstanlı, Möhsün Sənani, Ağadadaş Qurbanov, Məmmədza Şeyxzamanov, Həsənağa Salayev, İbrahim Həməzeyev, Səməd Mövləvi, İsa Musayev, Zərəş Həməzeyeva, Əyyub Haqverdiyev, Ələddin Abbasov, Əşrəf Yusifzadə... kimi qüdrətli sənətkarların formalaşmasında mühüm rol oynayıb. Adları qeyd edilən sənətkarlar bu əsərlərin tamaşasında yaratdıqları müxtəlif səpkili obrazlara görə milli teatr sənətimizin tarixinə düşüblər.

“Vaqif”, “Fərhad və Şirin” Naxçıvan teatrının səhnəsində də dəfələrlə, böyük uğurla müxtəlif rejissorların quruluşunda tamaşaya qoyulub. Naxçıvan teatri ilk dəfə “Vaqif” mənzum tarixi dramına 1939-cu ilin sentyabr ayının 21-də Həsən Əliyevin quruluşunda (rəssam Şamil Qaziyev, musiqi tərtibatçısı Tapdıq Hüseynov, rejissor assistenti Kazım Şeyxov) müraciət edir [12, v. 12]. Tamaşanın yaradıcı heyəti əsərin romantik pafosunu və poetik ruhunu dərinlən duyduğundan yaratdıqları obrazları həm bədii cəhətdən, həm də estetik baxımdan tamaşaçılara təqdim etmək üçün yaratdıqları səhnə obrazlarını şövqlə canlandırırırdılar. Bu tarixi pyesin

Naxçıvanda tamaşaya qoyulması şəhərin mədəni həyatında mühüm hadisə idi. Tamaşanın ilk dəfə göstərildiyi gün teatr tərəfindən xüsusi olaraq “Vaqif” adlı vərəqə də buraxılmışdı. “Bu il mövsüm “Vaqif” pyesi ilə açılır”, “Böyük vətənpərvər” adlı məqalələr xüsusi diqqət çəkirdi. Məqalələrdə “Biz “Vaqif” pyesinə tamaşa edərkən Azərbaycan xalqının böyük şairi, humanist, vətənpərvər Vaqif obrazını görəcəyik, “Vaqif” pyesi vətənpərvər duyğuları tərbiyə edir, teatrda Vətənə sədaqət hisslərini qüvvətləndirir” [8] yazılırdı. İlk tamaşa münasibəti ilə 1939-cu il sentyabrın 22-də Səməd Vurğun Naxçıvan teatrının kollektivinə aşağıdakı məzmununda: “Kollektivinizin yaradıcı qələbəsini təbrik edirəm. Tamaşada şəxsən iştirak edə bilməyəcəyimə təəssüf edirəm. Səməd Vurğun” teleqram göndərir [9].

Rejissor Həsən Əliyevin böyük məharətlə hazırladığı bu tamaşada güclü aktyor ansamblı iştirak edirdi. İbrahim Həmzəyev – Vaqif, Rüksarə Ağayeva və Xədicə Qazıyeva – Xuraman, Səməd Mövləvi – Vidadi, Firuzə Əlixanova və Naibə Rzayeva – Gülnar, Nadir Rzayev – Əli bəy, İsa Musayev – Eldar, Məhbubə Məmmədova – Tükəzban, Mirhəsən Mirişli – İbrahim xan, Rza İsfəndiyarlı – Şeyx Alı, Əliheydər Həsənzadə – Təlxək, Telli Əkbərova – Tamara, Əyyub Haqverdiyev – Kürd Musa, Sadiq Həsənzadə – Qacar, Abbas Quliyev – Vəzir, Yusif Haqverdiyev – İlyas, Əyyub Abbasov – Şaliko rollarını ifa edirdilər [8]. İbrahim Həmzəyevin yaratdığı Vaqif Azərbaycan xalqının vətənpərvər oğlu, qüdrətli şair, doğma yurdunu göz-bəbəyi kimi qoruyan, cəsur, qeyrətli xalq qəhrəmanı, ağıllı, düşüncəli bir dövlət xadimi təəssüratı bağışlayırdı.

İlk tamaşada Vidadi rolunu oynayan Səməd Mövləvi xatirələrində yazırdı: “Bu mövsümdə (1939) teatr öz üzərinə “Vaqif” dramasını tamaşaya qoymaq kimi məsuliyyətli bir vəzifə götürmüşdür... Tamaşaya quruluş verməyi bacarıqlı rejissorlardan biri olan Həsən Əliyevə (Bakıdan dəvət olunmuş) həvalə etdilər. Həsən Əliyev keyfiyyətli tamaşa yaratmaq üçün bütün imkanlardan istifadə etməyə çalışırdı... Rəssam Şəmil Qazıyev də tərtibatı son dərəcə gözəl aparmışdı. Xüsusilə saray pərdələri daha çox diqqəti cəlb edirdi... Rejissor Həsən Əliyevin böyük məharətlə yaratdığı bu tamaşa yüksək qiymət aldı və uzun illər teatrın repertuarında yaşadı. Bu tamaşaya görə o, Naxçıvan MSSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin Fəxri Fərmanı ilə təltif edildi” [6, s. 252-253].

Naxçıvan teatrı 1951-ci ilin fevralın 17-də 12 illik fasilədən sonra “Vaqif” mənzum tarixi dramına yenidən müraciət etdi və əsər İbrahim Həmzəyevin quruluşunda (rəssam Məmməd Qasımov, musiqi tərtibatçısı Məmməd Cavadov, rejissor assistenti Kazım Şeyxov) tamaşaya qoyuldu. “Tamaşada İbrahim Həmzəyev və İsa Musayev – Vaqif, Zəroş Həmzəyeva – Xuraman, Tamara Məmmədova və Sofya Hüseynova – Gülnar, Pakizə Məmmədova – Əminə, Rza İsfəndiyarlı – Vidadi, Xədicə Qazıyeva – Tükəzban, Məmməd Quliyev – İbrahim xan, Əkbər Qardaşbəyov – Təlxək, Roza Cəfərxanova – Tamara, Mirhəsən Mirişli – Vəzir, Rza Tumbullu – Şaliko, Əyyub Məmmədov – Eldar, Firuzə Əlixanova – Yengə, Kazım Hüseynov – Ağə Məhəmməd şah Qacar, Yusif Haqverdiyev – Şeyx Alı, Lətif Niftəliyev – Əhməd kişi, Abbas Xəlilov – Qurban kişi və Zülfüqar, Əyyub Haqverdiyev – Kürd Musa, Ağalar Əliyev – Arşaq, Mirzə Ələkbərov – Qoca, Yaqub Şahtaxtılı – İlyas, Hüsnü Qubadov – Xanəndə rollarında çıxış etdilər” [5, s. 158]. Tamaşada Xuraman obrazını özünəməxsus sənətkarlıqla yaradan Zəroş Həmzəyeva bu obrazı mahiranə yaradan sənətkarların sırasına daxil oldu.

1958-ci ilin 30 dekabrında “Vaqif” mənzum dramı İbrahim Həmzəyevin yeni quruluşunda (rəssam Məmməd Qasımov, musiqi tərtibatçısı Məmməd Məmmədov, rejissor assistenti Əsgər Əsgərov) tamaşaya qoyulur [4, s. 570]. Tamaşada İbrahim Həmzəyev və İsa Musayev – Vaqif, Zəroş Həmzəyeva – Xuraman, Əyyub Haqverdiyev – Kürd Musa, Rza İsfəndiyarlı –

Vidadi, Xədicə Qaziyeva – Tükəzban, Məmməd Quliyev – İbrahim xan, Əkbər Qardaşbəyov – Təlxək, Roza Cəfərxanova – Tamara, Mirhəsən Mirişli – Vəzir, Firuzə Əlixanova – Yengə, Kazım Hüseynov – Ağa Məhəmməd şah Qacar, Yusif Haqverdiyev – Şeyx Alı, Tamara Məmmədova – Gülnar, Pakizə Məmmədova – Əminə, Əkrəm Əliyev – Şaliko, Əyyub Məmmədov – Eldar, Əyyub Abbasov – Əhməd kişi, Aydın Şahsuvarov – Arşaq, İslam Əliyev – Zülfüqar, Abbas Xəlilov – Qoca, Ağalar Əliyev – İlyas, Müzəffər Səfərov – Xanəndə rollarında çıxış edirlər.

1968-ci ilin 2 noyabrında Baxşı Qələndərlinin quruluşunda “Vaqif” mənzum dramı (rəssam Məmməd Qasimov, musiqi tərtibatçısı Rəşid Məmmədov, rejissor assistenti Kazım Şeyxov) sənətsevərlərə təqdim olunur [4, s. 576]. Tamaşada İsa Musayev – Vaqif, Zəroş Həmzəyeva və Sofya Hüseynova – Xuraman, Nizami Həmzəyev – Əli bəy, Tamara Məmmədova – Gülnar, Pakizə Məmmədova – Əminə xala, Aydın Şahsuvarov və Rza İsfəndiyarlı – Vidadi, Xədicə Qaziyeva – Tükəzban, Məmməd Quliyev – İbrahim xan və Qoca, Əkbər Qardaşbəyov – Təlxək, Roza Cəfərxanova – Tamara, Mirhəsən Mirişli – Vəzir, Tofiq Mövləvi – Şaliko, Əyyub Məmmədov – Eldar, Firuzə Əlixanova – Yengə, Kazım Hüseynov – Ağa Məhəmməd şah Qacar, Yusif Haqverdiyev – Şeyx Alı, Əyyub Haqverdiyev – Kürd Musa, Müzəffər Səfərov – Xanəndə rollarında çıxış edirlər.

Naxçıvanlı sənətsevərlər 1976-cı ilin 31 mayında “Vaqif”lə yenidən İbrahim Həmzəyevin quruluşunda (rəssam Məmməd Qasimov, bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəyli, rejissor assistenti Yusif Haqverdiyev) görüşürlər [5, s. 257]. Səməd Vurğunun anadan olmasının 70 illiyi münasibəti ilə hazırlanan tamaşada İbrahim Həmzəyev – Vaqif, Məmməd Ağayev və Qurban Ələkbərov – Əli bəy, Nəzakət Xudiyeva – Gülnar, Tofiq Mövləvi – İlyas, Rövşən Hüseynov – Şaliko, Zəroş Həmzəyeva – Xuraman, Aydın Şahsuvarov – Vidadi, Roza Cəfərxanova – Tükəzban, Əkbər Qardaşbəyov – Təlxək, Kazım Hüseynov – Qacar, Yusif Haqverdiyev – Şeyx Alı, Məmməd Quliyev – İbrahim xan, Pakizə Məmmədova – Əminə xala, Firuzə Əlixanova – Yengə, Əyyub Haqverdiyev – Kürd Musa, İsgəndər Abdullayev – Kənd ağsaqqalı, Qivami Baxşəliyev – Arşaq, İbrahim Bənəniyarlı – Üsyankar sərkərdə, Müzəffər Səfərov – Qasım və Xanəndə, Nurəli Zamanov – Murad, Sürəyya Qurbanova – Qarı, Mehdi Sadıqov – Cəllad rollarında çıxış edirlər. Göründüyü kimi tamaşada yaşlı nəslə cavan aktyorlar əvəz etmişdi. Gənclər öz sözlərini deməkdə idi. Onların oynadıqları obrazlar tamaşaçıları qane edirdi.

Ümumiyyətlə, “Vaqif” tamaşasının bütün quruluşlarına hər zaman güclü aktyor ansamblı cəlb edilmişdir. Naxçıvan teatrında 800 dəfədən çox oynanılan “Vaqif” tamaşasında Vaqif obrazı istedadlı sənətkar İbrahim Həmzəyevin 50 illik zəngin yaradıcılıq təcrübə-halında unudulmaz və orijinal səhifələrdən biri olmaqla, ona böyük uğur, şöhrət gətirmişdir. Gürcüstanda, Dağıstan Muxtar Respublikasında, Azərbaycanın bütün guşələrində – Qarabağda, Şirvanda, Muğanda, Mildə, Qazaxda, Lənkəranda... İbrahim Həmzəyevin ustalıqla yaratdığı Vaqif dəfələrlə alqışlanmış, tamaşaçı məhəbbəti qazanmışdı.

“Vaqif” Naxçıvan teatrının ən uzunömürlü tamaşalarından biri idi. Bu tamaşa naxçıvanlı aktyorların mənəvi inkişafında, sənətkar kimi yetkinləşməsində müstəsna rol oynamışdır. Müxtəlif quruluşlarda tamaşaya qoyulan “Vaqif” hər dəfə yeni ifaçılarla zənginləşmişdir. İlk quruluşda (1939) Eldar rolunu ustalıqla yaranan İsa Musayev sonrakı quruluşlarda baş rolun – Vaqifin mahir ifaçısı olmuşdur. İsa Musayevin məharətlə yaratdığı Vaqif böyük dövlət xadimi, ağıllı, düşüncəli, iradəli, mətin, xalqın arxasında dayanan, arzu və düşüncələrini həyata keçirən vətənpərvər bir şəxsiyyət kimi təqdim olunurdu.

Zəroş xanım Həmzəyevanın ustalıqla yaratdığı Xuraman obrazı həmişə sevilmiş, sənətkara uğur qazandırmışdır. O, səhnədə ayrı-ayrı illərdə Vaqif rolunun 7 ifaçısıyla – İbrahim

Həmzəyev, İsa Musayev, Kazım Ziya, Ələsgər Ələkbərov, Mürşüd Haşımli, İsmayıl Dağıstanlı və Həsənağa Salayevlə tərəf-müqabili olmuşdur [7, s. 49]. 1969-cu ildə Azərbaycan Milli Akademik Dram Teatrında “Vaqif” tamaşasında Zəroş xanım Xuraman, qüdrətli ustad İsmayıl Dağıstanlı Vaqif qolunda çıxış etmişlər. Bu cür yaradıcılıq əlaqələri Naxçıvan teatrının aktyorlarının potensial imkanlarını aşkara çıxarırdı. “Əyyub Haqverdiyev “Vaqif”in ilk tamaşasında Kürd Musa rolunu ifa etmişdir. Sonrakı illərdə də müxtəlif quruluşlarda Kürd Musanı oynamaq ona nəsb olmuşdur. Düz 40 il fasiləsiz olaraq 800 dəfədən çox Kürd Musa rolunda səhnəyə qədəm qoymuşdur” [7, s. 39]. Elə bu faktın özü “Vaqif” tarixi mənzum pyesinin ictimai dəyərini, yüksək bədii məziyyətlərini təsdiq edir.

Səməd Vurğunun “Fərhad və Şirin” mənzum-tarixi dramı, vətənpərvər Azərbaycan igidlərinin xarici qəsbkarlara qarşı apardığı qəhrəmanlıq mübarizəsini və mübarizə zəminində Fərhadla Şirinin sevgi macərəsini əks etdirən bədii əsərdir. Bu mənzum tarixi dram əsəri 1941-ci ildən etibarən bir çox adlı-sanlı teatrların repertuarını bəzəyib. Bu romantik ideyalı, qəhrəmanlıq pyesi müxtəlif illərdə, ayrı-ayrı rejissorlar tərəfindən Naxçıvan teatrında da uğurla tamaşaya qoyulub.

“Fərhad və Şirin” mənzum tarixi dramı ilk dəfə naxçıvanlı sənətsevərlərə İbrahim Həmzəyevin quruluşunda (rəssam Əyyub Hüseynov, musiqi tərtibatçısı Ənvər Hüseynov, rejissor assistenti Kazım Şeyxov) 18 oktyabr 1942-ci ildə – müharibənin qanlı-qadali günlərində göstərilib və layiqli səhnə həllini tapıb [2, s. 164]. Tamaşa gənclərə vətənpərvərlik duyğularının aşılmasında mühüm rol oynayıb. Tamaşada İbrahim Həmzəyev – Fərhad, Firuzə Əlixanova – Şirin, Səməd Mövləvi – Şapur, Əyyub Haqverdiyev – Xosrov, Kazım Hüseynov – Vəzir, Zəroş Həmzəyeva – Məryəm, Məmmədrza Əliyev (Zəroş Həmzəyevin qardaşı) – Şiruyə, Lalə xanım – Fitnə, Sara Azərova – Məhinbanu, Rza İsfəndiyarlı – Azər baba, Ağalar Əliyev – Topal rollarını canlandırıblar. Yaratdığı obrazın ümumi xarakterini dərindən duyan, müəllifdən gələn lirik-psixoloji, qəhrəmanlıq, məhəbbət motivlərini ön plana çəkən görkəmli aktyor İbrahim Həmzəyevin yaddaşlara həkk olan Fərhad surəti müharibə illərində yaratdığı ən maraqlı və yaddaqalan rollardandır. İbrahim Həmzəyev igid, cəngavər, eşq yolunda əzab və əziyyətlərə sinə gərən Fərhadın mənəvi dünyasını təbii ifa yozumuyla sənətsevərlərə təqdim edirdi. Müqtədir sənətkar Səməd Mövləvi tamaşada Şapurun mənəviyyatsızlığını, rəzilliyini, xain xislətini dolğunluqla canlandıraraq əsl xarakter səviyyəsinə yüksəldərək tamaşaçıya təqdim edirdi.

Naxçıvan MSSR Nazirlər Soveti yanında İncəsənət İşləri İdarəsi mütəmadi olaraq Naxçıvan teatrının aktyor və rejissorlarını Ordubad Dövlət Dram Teatrında göstərilən tamaşaların keyfiyyətinin yüksəldilməsi, eyni zamanda teatra gənc kadrların cəlb edilməsi üçün Ordubada yaradıcılıq ezamiyyətinə göndərdi. 1946-cı ildə Naxçıvan teatrının rejissoru İbrahim Həmzəyev və aktyoru Zəroş Həmzəyeva Ordubadda olduğu vaxt Azərbaycanın görkəmli sənətkarları Rza Əfqanlı və Bədurə xanım Əfqanlı Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin “Kənd əhalisinə mədəni xidməti yüksəltmək haqqında”kı qərarı ilə Ordubada gəlirlər. Ordubadda Əkbər Məftunun “Sevənlər” adlı məzhəkəsini İbrahim Həmzəyevin quruluşunda və Bədurə xanım Əfqanlının bədii tərtibatında tamaşaya qoyurlar [11]. Rza Əfqanlının quruluşunda və Bədurə xanımın bədii tərtibatında hazırlanan S.Vurğunun “Vaqif” və “Fərhad və Şirin” tamaşalarında Rza Əfqanlı ilə Zəroş xanım Həmzəyeva tərəf müqabili (Rza Əfqanlı – Eldar, Zəroş Həmzəyeva – Xuraman (Rza Əfqanlı – Fərhad, Zəroş Həmzəyev – Şirin) kimi iştirak edirlər [3, s. 59-60; 10]. Onların tamaşalardakı məharətli çıxışları yerli artistlərin yaradıcılığına müsbət təsir bağışlayır.

“Fərhad və Şirin” 1947-ci ilin 11 iyununda İbrahim Həməzəyevin yeni quruluşunda (rəssam Məmməd Qasimov, musiqi tərtibatçısı Ənvər Hüseynov, rejissor assistenti Xədicə Qaziyeva) tamaşaya qoyulur [5, s. 148]. Rollarda – İsa Musayev (Fərhad), Zəroş Həməzəyeva (Şirin), Səməd Mövləvi (Şapur), Rza İsfəndiyarlı (Azər baba), Mirhəsən Mirişli və Kazım Hüseynov (Vəzir), Firuzə Əlixanova (Məhinbanu), Lətif Niftəliyev (Şiruyyə), Pakizə Məmmədova (Fitnə), Ağalar Əliyev (Topal), Rza Tumbullu (Ozan), kütləvi səhnələrdə isə Tamara Məmmədova, Sofya Hüseynova, Fatma Fətullayeva və Şərqiyyə İsmayılova (Qızlar), Əsgər Əhmədovlu, Yaqub Şahtaxlı, Yusif Haqverdiyev və Mirzə Ələkbərov (İgidlər) iştirak edirdilər.

1962-ci ildə yenidən İbrahim Həməzəyevin quruluşunda hazırlanan “Fərhad və Şirin” tamaşasına yeni ifaçılar cəlb edilmişdi. İstedadlı aktrisa Roza Cəfərxanovanın Şirin rolundakı xoşgəlim ifası onun yaradıcılıq imkanlarını bir daha aşkarladı. Məmməd Quliyevin Fərhadı, Əyyub Məmmədovun Xosrovu, Əkbər Qardaşbəyovun Azər babası, Pakizə Məmmədovanın Fitnəsi, Əkrəm Əliyev və Lətif Niftəliyevin Şiruyyəsi, Zəroş Həməzəyevanın Məryəmi sənətsevərlər tərəfindən rəğbətlə qarşılandı. “Zəroş Həməzəyeva müxtəlif quruluşlardakı “Fərhad və Şirin” tamaşasında iki monumental obrazla – Şirin və Məryəmlə qarşılaşıb. Aktrisanın gərgin yaradıcı zəhməti sayəsində bu obrazlar arasında kəskin fərq, hər iki obrazın fərdi xüsusiyyətləri, həyata baxış tərzini qabarıq şəkildə tamaşaçılara təqdim olunur. Şirin-Zəroş Həməzəyeva nə qədər incə və zərif duyğularla əhatə olunmuş, sevib-sevilməyə layiq bir qızıdırsa, Məryəm – Zəroş Həməzəyeva məğrur və qürurludur [1, s. 34].

2006-cı ildə şair-dramaturq Səməd Vurğunun anadan olmasının 100 illiyi ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Cənab İlham Əliyevin imzaladığı xüsusi Sərəncamda: “Böyük Azərbaycan şairi və dramaturqu Səməd Vurğun zəngin və ibrətamiz bir yaradıcılıq yolu keçmişdir. Onun istər poetik dünyası və istərsə də əlvan vüsətli dramaturgiyası Azərbaycan ədəbiyyatının qızıl fonduna daxil olmuşdur” deyilir.

Xalq şairi Səməd Vurğunun dünyaya gəlişinin 100 illiyi 2006-cı ildə ölkəmizdə geniş miqyasda qeyd edildi. Əsərləri yenidən nəşr olundu, pyesləri teatrların repertuarlarına salındı. Zəngin yaradıcılığı barədə sənədli filmlər çəkildi, elmi-nəzəri konfranslar keçirildi. Bir sözlə onun yubileyi doğma Azərbaycanda böyük sevinc və məhəbbətlə qeyd olundu.

Naxçıvan teatrı da bu əlamətdar yubiley münasibəti ilə həmişəyaşar şair-dramaturqun “Fərhad və Şirin” mənzum-tarixi dramını müstəqillik illərində – 2006-cı ilin 28 oktyabrında yeni quruluşda (rejissor Kamran Quliyev, rəssam Əbülfəz Axundov, bəstəkar Kamal Əhmədov) təqdim etdi. Rollarda Rza Xudiyev (Fərhad), Elmira Kərimova (Şirin), Əli Əliyev (Xosrov), Nəzakət Xudiyeva (Məhin Banu), Həsən Ağasoy (Şapur), Nazlı Hüseynquliyeva (Məryəm), Zəminə Baxşəliyeva (Fitnə), Xəlil Hüseynov (Azər baba), Rövşən Hüseynov (Vəzir), Vidadi Rəcəbli (Topal), Vüsal Rzayev (Şiruyyə) oynayırdılar. Kütləvi səhnələrdə Tofiq Mövləvi, Yusif Allahverdiyev, Elxan Şeyxov, Bəhruz Haqverdiyev, Zakir Fətəliyev, Kəklik Novruzova, Günay Qurbanova, Xanım Şirəliyeva, Zəlihə Hüseynquliyeva, Mələhət Abbasova, Humay Bədəlova, Oqtay Əlirzayev, Ziya Həsənov, İlqar Babayev iştirak etdilər.

Baş rolun ifaçısı Rza Xudiyev Fərhadın mənəvi dünyasını, zəngin xarakterini ustalıqla canlandırdı. Onun ifasında Fərhad Vətənə, doğma el-obaya bağlı bir cəngavər təsiri bağışlayırdı. Elmira Kərimovanın məharətlə yaratdığı Şirin obrazı dəyanəti, zərifliyi və məsumluğu ilə diqqəti cəlb edirdi. Onun romantik boyalarla yaratdığı Şirin obrazı əsl məhəbbət aşiqini xatırladırdı.

Tamaşa maraqlı rejissor yozumu, rəssam işi, bəstəkar musiqisi və yaddaqalan aktyor oyununu ilə diqqəti cəlb etdi. Quruluşçu rejissor Kamran Quliyev müəllif ideyasını müxtəlif

sənət yozumlarıyla tamaşaçılara çatdırır, quruluşçu rəssam Əbülfəz Axundov lakonik yollarla tamaşanın bədii siqlətini bədii tərtibatda artırır, bəstəkar Kamal Əhmədovun bəstələdiyi musiqisi isə tamaşanın ideya-bədii səviyyəsini daha da yüksəldirdi.

Tamaşanın premyerasında Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri Vasif Talıbov və müəllifin oğlu Vaqif Səmədoğlu da iştirak etmişlər.

Səməd Vurğunun dramaturgiyası aktyor, rejissor, rəssam və bəstəkarın yaradıcılıq imkanlarını aşkara çıxardığı bir həqiqətdir. Teatr tariximizin salnaməsini nəzərdən keçirərkən bu qədim sənət ocağının tamaşalarında Vətən hissi, torpağa bağlılıq, insana sağlam münasibət diqqət mərkəzində saxlanılmaqla, Səməd Vurğunun “Vaqif”, “Fərhad və Şirin” mənzum tarixi pyeslərinin də hər birinin səhnə təcəssümü öz orijinallığı, poetik və romantik vüsəti ilə seçildiyinin şahidi olursan.

ƏDƏBİYYAT

1. Qazıbəyov R., Vəzirov C. İbrahim Həməzəyev. Bakı: İşıq, 1982, 49 s.
2. Qəhrəmanov Ə. Naxçıvan teatrında rejissor sənəti. Naxçıvan: Əcəmi, 2020, 448 s.
3. Qəhrəmanov Ə. Cəlil Məmmədquluzadə adına Naxçıvan Dövlət Musiqili Dram Teatrı. Bakı: MBM, 2004, 420 s.
4. Naxçıvan teatrının salnaməsi. Naxçıvan: Əcəmi, 2010, 736 s.
5. Rəhimli İ., Vəzirov C. Naxçıvan teatrı. Bakı: Aspoliqraf LTD, 2008, 352 s., s. 158.
6. Mövləvi S. Naxçıvan teatrında. Səhnədən keçən yollar. Bakı: Yazıçı, 1983, 290 s.
7. Vəzirov C., Həsənəli E. Naxçıvan teatrı: dünən bu gün. Naxçıvan: Məktəb, 2007, 206 s.
8. “Şərq qapısı” qəz., 1939, 21 sentyabr.
9. “Şərq qapısı” qəz., 1939, 22 sentyabr.
10. “Şərq qapısı” qəz., 1946, 2 sentyabr.
11. “Şərq qapısı” qəz., 1946, 8 sentyabr.
12. Naxçıvan MR DA: F. 50, siy. 1, iş 20, v. 12.

AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: aliqehreman@yahoo.com

Ali Gahramanov

SAMAD VURGUN'S HISTORICAL AND PATRIOTIC DRAMAS ON THE NAKHCHIVAN STAGE

The paper considers the creative activity of the national poet, public figure, playwright, academician Samad Vurgun, his merits in the history of national drama and theater, the development of literature and culture. It was also emphasized that the outstanding artist's basis was the protection of national and moral values, purity of the national language, loyalty to traditions, and struggle for modernity. It is noted that he devoted more than thirty years of his 50-year life to poetry, art, created many lyrical, epic, satirical poems and verses, historical, poetical dramas in the spirit of folk heroism, and hundreds of scientific, scientific-publicist articles. Samad Vurgun wrote patriotic and monumental stage works with a patriotic spirit, such as “Vaqif”, “Farhad and Shirin”, “Khanlar”, “Human” for our national drama and theater.

This historical landscape attracted attention for its originality and dramatic theory, high poetic scope, enriched the repertoire of the national theater. The paper also shows the successful performance of historical, patriotic plays “Vagif”, “Farhad and Shirin” by Samad Vurgun at the Nakhchivan Theater based on his-torical documents.

Keywords: *Samad Vurgun, people's poet, playwright, play, historical drama, national-moral value, theater, stage.*

Али Гахраманов

ИСТОРИКО-ПАТРИОТИЧЕСКИЕ ДРАМЫ САМЕДА ВУРГУНА НА СЦЕНЕ НАХЧЫВАНА

В статье рассматривается творческая деятельность народного поэта, общественного деятеля, драматурга, академика Самеда Вургуна, его заслуги в истории национальной драматургии и театра, развитии литературы и культуры. Также было подчеркнуто, что основой творчества выдающегося художника является защита национально-духовных ценностей, чистота национального языка, верность традициям и обычаям, упорство в борьбе за современность. Было отмечено, что более тридцати лет своей 50-летней жизни он посвятил поэзии, искусству, создал много лирических, эпических, сатирических стихов и поэм, исторических драм в духе народного героизма и сотни научных, научно-публицистических статей. Самед Вургун подарил нашей национальной драматургии и театру такие монументальные сценические произведения, как “Вагиф”, “Фархад и Ширин”, “Ханлар”, “Человек”. Было подчеркнуто, что эти исторические произведения привлекают внимание оригинальностью и драматургической ценностью, высоким поэтическим размахом, обогащают репертуар национального театра. Наряду с этим, в статье на основе исторических документов показаны успешные постановки в Нахчыванском театре историко- патриотических сценических произведений Самеда Вургуна “Вагиф”, “Фархад и Ширин”.

Ключевые слова: *Самед Вургун, народный поэт, драматург, пьеса, историческая драма, национально-духовная ценность, театр, сцена.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Ərtegin Salamzadə tərəfindən təqdim edilmişdir)

**Daxil olma tarixi: İlkin variant 13.01.2021
Son variant 18.02.2021**